

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

***Анотація.** Розглянуто сучасні тенденції розвитку промисловості України. Обґрунтовано роль інвестування у розвитку промислової сфери. Охарактеризовано джерела фінансування інвестиційних потреб підприємства. Досліджено структуру та динаміку показників інвестування вітчизняного промислового комплексу.*

Ключові слова: інвестиції в основний капітал, інвестиційне забезпечення, інвестиційні ресурси, підприємства, промисловість

***Аннотация.** Рассмотрены современные тенденции развития промышленности Украины. Обосновано роль инвестирования в развитии промышленной сферы. Охарактеризованы источники финансирования инвестиционных потребностей предприятия. Исследована структура и динамика показателей инвестирования отечественного промышленного комплекса.*

Ключевые слова: инвестиции в основной капитал, инвестиционное обеспечение, инвестиционные ресурсы, предприятия, промышленность

***Annotation.** Given current trends of industry development in Ukraine. Proved the role of investment in the development of industrial areas. Characterize the sources of financing investment requirements. Being considered the structure and dynamics of the investment of domestic plants.*

Keywords: investments in fixed assets, investment software, investment resources, enterprises, industry

Аналіз чинників та тенденцій розвитку економіки України свідчить, що промислові підприємства позбавлені інвестиційного забезпечення оновлення виробничих потужностей, значна частина підприємств фіксують свою збитковість, а рентабельність виробництва недостатня для забезпечення відтворювального процесу. Для прискорення розвитку промислового комплексу України необхідно використовувати ефективний механізм залучення значних інвестиційних ресурсів з метою підвищення його конкурентоспроможності. Першочерговою причиною низького рівня інвестування у промисловість пояснюється невизначеністю інвестиційних пріоритетів держави та відсутністю чітко сформульованої, реальної довгострокової стратегії розвитку промислової сфери.

Актуальність даної тематики підтверджується інтересом багатьох вчених, які досліджують стан, проблеми, перспективи інвестування промислового комплексу України. Серед основних дослідників варто назвати таких, як: І. Бланк [4], С. Захарін [5], Н. Гунько [6], Л. Гулько [9], Є. Губарь [7], О. Собкевич [8], А. Сухоруков [8], В. Савенко [8]. При цьому питання щодо аналізу інвестицій у промислові підприємства для більш ефективного виробництва мають дискусійний характер та потребують подальшого дослідження.

Метою статті є дослідження тенденцій щодо здійснення інвестування у промисловість України з метою підвищення результативності діяльності промислових підприємств. Реалізація поставленої мети зумовила вирішення таких завдань:

- аналіз стану розвитку промисловості України;
- виявлення джерел фінансування інвестиційних потреб підприємств промислової сфери;
- аналіз показників інвестування економіки України;
- аналіз інвестування в основний капітал з розрізі джерел фінансування, галузевому та регіональному вимірах на промислових підприємства.

Становлення постіндустріальних суспільств безпосередньо пов'язано зі змінами у розвитку промислового виробництва. Україна має відслідковувати перебіг глобальних процесів та їхні основні тенденції при формуванні власної промислової політики.

Як зазначено в проекті «Концепції загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості України на період до 2017 року», промисловість є однією з провідних галузей економіки, яка утворює фундамент науково-технічної трансформації, економічного зростання і соціального прогресу суспільства [1]. Але тенденції розвитку промисловості в Україні сьогодні свідчать зовсім інший факт, так більш як 2/3 загального обсягу промислової продукції припадає на галузі, що виробляють сировину, матеріали та енергетичні ресурси, галузь машинобудування має частку в структурі промисловості майже у 2-3 рази нижчий за рівень, що мають розвинені країни. Основні показники розвитку промисловості України за останні роки подані в таблиці 1.

Основні показники розвитку промисловості за 2005 – 2010 роки

Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Обсяг реалізованої продукції промисловості (у фактичних цінах), млн. грн.	468562,6	551729,0	717076,7	916618,3	806550,6	78635,2
Основні засоби промисловості (у фактичних цінах, на кінець року), млн. грн.	456738	525222	660369	823796	н/д	н/д
Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств, %	5,5	5,8	5,8	5,0	3,6	4,8
Частка збиткових підприємств, %	37	35	33	39	39,9	36,8
Середньорічна кількість найманих працівників у промисловості, тис. осіб	3913,3	3851,9	3690,0	3530,8	н/д	н/д
Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників у промисловості, грн.	912,83	1144,59	1481,96	1933,92	2117	2580

н/д – немає даних

Складено автором за даними Державної служби статистики України

Якщо проаналізувати розвиток промисловості за 2010 рік, то варто зазначити такі тенденції у виробництві промислової продукції за галузями [3]:

- промислове виробництво збільшилось на 9,7%, у тому числі у переробній промисловості – на 14,4%;
- у металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів темп приросту становив 12,2%;
- спостерігалось збільшення виробництва металопродукції за всім технологічним циклом від чавуну до готових виробів, виплавка чавуну зросла на 6,5%, сталі – на 9,9%, ферославів – на 39,2%, випуск готового прокату зріс на 9,2%, труб - на 11,0%, металоконструкцій будівельних – на 29,3%;
- випуск продукції у машинобудуванні, хімічній і нафтохімічній промисловості, в обробленні деревини і виробництві виробів з деревини та виробництві іншої неметалевої мінеральної продукції зріс на 28-36%;
- зріс випуск продукції у машинобудуванні, у тому числі на підприємствах із виробництва залізничного рухомого складу (на 135,5%), машин та устаткування для сільського та лісового господарства (на 66,6%), для добувної промисловості й будівництва (на 39,2%), машин та устаткування для металургії (на 33,1%), автомобільного транспорту (на 23,8%);
- у хімічній та нафтохімічній промисловості випуск продукції зріс на 22,5%.

Проте наведені дані не підтверджують зростання промислового виробництва у порівнянні з іншими країнами, а свідчать лише про поступове відновлення до кризового стану. Відтак, для розширеного розвитку промислового комплексу потрібно залучати фінансові ресурси, які в економічній теорії класифікуються на власні, позичені та залучені. Нижче наводимо коротку характеристику позитивних і негативних якостей джерел фінансування, що використовуються підприємствами (табл. 2).

Як бачимо із наведеної таблиці, джерела фінансування інвестиційних потреб підприємства мають як свої позитивні, так і негативні сторони. Тому, остаточне рішення щодо залучення та використання інвестиційних ресурсів повинно бути обґрунтовано відповідними спеціалістами підприємства і затверджено вищим керівництвом організації. Всі джерела фінансування інвестиційної діяльності мають особливості, що зумовлені напрямками їх використання для підприємства. Але існує суперечливість їх впливу на фінансово-інвестиційну стратегію і загальну стратегію розвитку підприємства. Тобто, вирішуючи проблеми забезпечення інвестиційних потреб, необхідно розглядати джерела фінансування за такими характеристиками: реальність використання джерела; потенційна ємність джерела; економічна ефективність використання; рівень ризику джерела [6], [7, с. 30].

Реалізація виробничого потенціалу промислового виробництва залежить від стану інвестування промисловості. Фінансово-економічна криза в Україні призвела до згорання інвестиційної активності та звуження усіх джерел фінансування промислового сектору. Зменшилися інвестиції за рахунок власних коштів підприємств, погіршилися умови фінансування підприємств за рахунок залучених і кредитних ресурсів, недостатнім є бюджетне і муніципальне фінансування. Знижується рівень інвестування основного капіталу по відношенню до ВВП, що вважається індикатором інвестиційної безпеки держави (табл. 3).

Характеристика джерел фінансування інвестиційних потреб підприємства

Джерела фінансування			
Власні: частина чистого прибутку, що реінвестується; амортизаційні відрахування; страхова сума відшкодування збитків; внутрішня кредиторська заборгованість; довгострокові фінансові вкладення, строк погашення яких закінчується в даному році; мобілізована частина оборотних активів		Позичені та залучені: інвестиційні кредити банків; емісія облігацій та акцій підприємством; кошти, надані безкоштовно комерційними і державними структурами, на цільове фінансування; цільовий державний кредит	
Переваги	Недоліки	Переваги	Недоліки
1. простота і швидкість залучення; 2. висока віддача за критерієм норми прибутковості інвестиційного капіталу; 3. суттєве зниження ризику неплатоспроможності та банкрутства підприємства при їх використанні; 4. повне збереження управління в руках засновника підприємства; 5. незначний фінансовий ризик.	1. обмежений обсяг; 2. відсутній зовнішній контроль за їх ефективним використанням; 3. обмежені стратегічні можливості підприємства.	1. диверсифікованість вибору; 2. кваліфікований зовнішній контроль за ефективністю використання ресурсів; 3. зростання вартості власного капіталу.	1. складність із залученням і оформленням; 2. підвищений ризик банкрутства у зв'язку із не своєчасним погашенням боргу; 3. втрата частини прибутку у зв'язку з необхідністю платити відсотки та дивіденди; 4. часткова втрата управління діяльністю підприємства.

Узагальнено автором за [4], [5], [6]

Показники інвестування економіки України за 2005 – 2010 роки

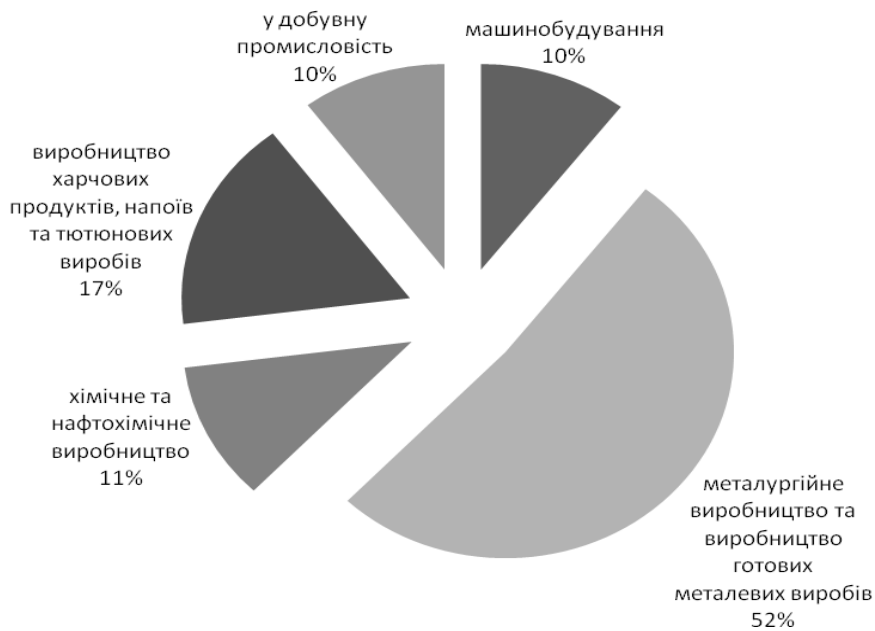
Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010*
ВВП, млн. грн.	441452	544153	720731	948056	914720	784195
Темп зростання ВВП (до попереднього року), %	127,9	123,3	107,9	102,3	84,9	85,7
Інвестиції в основний капітал, млн. грн.	93096	125254	188486	233081	151777	83852
Індекс інвестицій в основний капітал (до попереднього року), %	122,9	134,5	129,8	97,4	58,5	55,2
Інвестиції в основний капітал, % до ВВП	21,0	23,0	26,2	24,6	16,6	10,7
Обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ), млн. грн.	16890	21607	29542	35619	39965	42511
Загальний обсяг інвестицій (інвестиції в основний капітал та річний приріст ПІІ), млн. грн.	109986	146861	218028	268700	191742	126363
Загальний обсяг інвестицій, % до ВВП	24,9	27,0	31,7	28,0	20,3	16,1

*дані наведені за 9 місяців 2010 року

Складено автором за [2], [8, с.12]

У 2010 році (станом на 01.10.2010 р.) у промисловий комплекс України надійшло прямих іноземних інвестицій на суму 13487,5 млн. дол. США (рис. 1).

Достатньо висока частка іноземних інвестицій у промислові підприємства припадає на металургійне виробництво, що пов'язано з його орієнтацією на експорт і високим рівнем доходності. У 2008 р. металургійне виробництво залишалося чи не єдиним видом прибуткової діяльності у переробній промисловості, і обсяг інвестицій у цю галузь залишався відносно високим. У 2009-2010 рр. металургійне виробництво стало збитковим (9579,7 млн. грн. чистого збитку у 2009 р. та 2367,9 млн. грн. у 2010 р.), що, зокрема, було зумовлено падінням попиту на імпорт з боку розвинених країн у зв'язку з кризою. Збитковість металургійної галузі позначилася й на обсягах інвестицій: у 2009 р. інвестиції в основний капітал у металургійні підприємства скоротилися на 36,4 %, а 2010 р. – на 24,3 % порівняно з аналогічним періодом 2009 р.

Рис. 1. Розподіл прямих іноземних інвестицій за секторами промисловості

Побудовано автором за даними Державної служби статистики України

Стратегічно важливим для України є розвиток машинобудування. Темпи розвитку цієї галузі мають перевищувати загальні темпи зростання промислового виробництва, створюючи умови для структурно-інноваційної перебудови й технічного переоснащення всіх галузей економіки. Обсяг інвестицій у підприємства машинобудування, попри незначне зростання у 2010 р., залишається украй недостатнім. Питома вага інвестицій в основний капітал підприємств машинобудування також залишається низькою: 6,1 % у 2009 р. і 6,5 % у 2010 р.

Приплив прямих іноземних інвестицій в Україну залишається на низькому рівні. Згідно з даними ЄБРР станом на початок 2010 р. кумулятивний показник обсягу прямих іноземних інвестицій в Україні на душу населення склав 1000 дол., тоді як у Казахстані – 3706 дол., Чехії – 7418 дол., Польщі – 3155 дол. [8].

Частка прямих іноземних інвестицій в промисловість у загальній структурі прямих іноземних інвестицій у 2004–2009 рр. знижувалася: із 42,7 % станом на 01.01.2005 р. до 31,7 % станом на 01.10.2010 р. Для іноземних інвесторів привабливішими були види економічної діяльності з більш високим рівнем рентабельності та швидким обігом капіталу. Це такі сфери, як фінансова діяльність, торгівля, операції з нерухомим майном тощо.

За результатами напрацювань вчених [8], [9] можемо класифікувати галузі промисловості за їх інвестиційною привабливістю. В Україні даний розподіл матиме наступну структуру:

- 1) пріоритетні за рівнем інвестиційної привабливості (металургія);
- 2) з достатньо високою інвестиційною привабливістю (нафтодобувна і газова промисловість, машинобудування і металообробка, цементна промисловість, виноробна промисловість);
- 3) із середньою інвестиційною привабливістю (хімічна і нафтохімічна промисловість, виробництво збірного залізобетону, вовняна промисловість, масложирова промисловість);
- 4) з низькою інвестиційною привабливістю (вугільна промисловість, електроенергетика).

Інвестиційна привабливість сфер промислового комплексу не є сталою величиною і прямо пропорційно залежить від державного регулювання тієї чи іншої сфери. Основною негативною тенденцією в сфері інвестування промислових підприємств є зниження рівня інвестування за рахунок власних ресурсів, такими на підприємстві є прибуток та амортизаційні відрахування. Детальний розподіл інвестиційних ресурсів в основний капітал підприємства подано в таблиці 4.

Таблиця 4

Інвестиції в основний капітал за джерелами фінансування, млн. грн. [2]

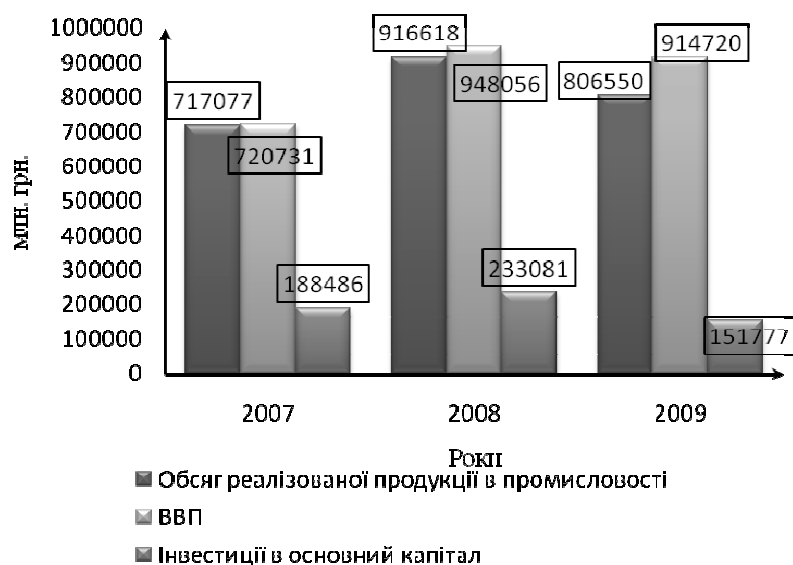
Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010*
Усього	93096	125254	188486	233081	151777	83852
В основному за рахунок:						
коштів державного бюджету	5077	6846	10458	11576	6687	4384
коштів місцевих бюджетів	3915	5446	7324	9918	4161	1517
власних коштів підприємств та організацій	53424	72337	106520	132138	96019	48106
кредитів банків та інших позик	13740	19406	31182	40451	21581	11525
коштів іноземних інвесторів	4688	4583	6660	7591	6859	2071

*наведені дані за 9 місяців 2010 року

Темпи зростання інвестицій в основний капітал промислових підприємств у відносних цінах до попереднього року були досить високими в докризовий період: у 2005 р. – 124 %, у 2006 р. – 127,8 %, у 2007 р. – 143,6 %, у 2008 – 119 %. З початком економічної кризи вони скоротилися: у 2009 р. – 75,2 %, у 2010 р. – 99,7 %. Наведена структура інвестицій в основний капітал показує, що основним джерелом інвестицій як у 2009 році, так і в попередні роки залишаються власні кошти підприємств, які становлять 63,26% від загального обсягу інвестицій. На протязі аналізованого періоду знизилася роль банківського кредитування, із рівня 16,54% у 2007 році до 14,21 у 2009 році. У зв'язку зі світовою фінансовою кризою значно знизився обсяг інвестицій за рахунок Державного бюджету, а саме на 4889 млн. грн. або в 1,7 рази. А щодо виділених коштів з місцевих бюджетів на інвестування основного капіталу підприємств, то вони знизилися майже в 2,4 рази.

Як і протягом попередніх років, у 2010 р. найвагомішою у структурі інвестицій в основний капітал промислових підприємств є частка інвестицій у підприємства з добування паливно-енергетичних копалин (18,8%), хімічної та нафтохімічної промисловості (15,1 %), харчової промисловості (13,6%), з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води (13,4%), металургійного виробництва (8,3%) [8, с. 15].

Нижче наводимо динаміку ВВП, обсягу реалізованої промислової продукції та інвестицій в основний капітал за останні роки (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка ВВП, обсягу реалізованої промислової продукції та інвестицій в основний капітал за 2007-2009 роки

Побудовано автором за даними Державної служби статистики України

Загальновідомо, що обсяг ВВП країни прямо залежить від обсягу реалізованої продукції, в тому числі і в промисловості. А на обсяги реалізації промисловості значно впливають обсяги фінансування підприємств, а особливо інвестування основних фондів. Нині в економіці України відсутні передумови для створення ефективного механізму інвестиційного забезпечення оновлення основних фондів. Як видно із рисунку, світова економічна криза справила значний вплив на всі досліджувані показники. Так, величина ВВП у 2009 році знизилася на 3,5% відповідно до 2008 року, величина обсягу реалізації промислової продукції зменшилась на 12%, а обсяги інвестицій в основний капітал – майже на 35%. Значне скорочення інвестування основних фондів зумовлене скороченням видатків державного та місцевих бюджетів у зв'язку зі значним зростанням бюджетного дефіциту. Негативною тенденцією є скорочення інвестування за рахунок власних коштів підприємств, починаючи з 2009 р., через кризові явища у світовій економіці у поєднанні зі внутрішньою кризою в Україні.

Основним джерелом власних коштів підприємств є прибуток та амортизаційні відрахування. Прибутки промислових підприємств залишаються і надалі дуже низькими, що зумовлено їх технологічним відставанням, високим ступенем зносу основних фондів. Ступінь зношеності основних фондів за всіма видами економічної діяльності в Україні на 30.09.2009 р. становив 68,4 % [8, с. 12], якщо у розвинутих країнах основні фонди оновлюються кожні 12–15 років, то в Україні – протягом 50 і більше років.

Якщо дослідити регіональний зріз відносного приросту обсягу інвестицій в основний капітал, то на початок 2010 року відносний приріст у Львівській області становить – (+19,6%), Тернопільській (+24,5%), Житомирській (+37,3%), Запорізькій (+105,1%), найнижчі показники спостерігаються у Харківській (-27%), Донецькій (-20,1%), Миколаївській (-30%), Чернівецькій (-40%), при цьому середній приріст по Україні становить -2,9%.

Отже, серед основних проблем розвитку промислової сфери можемо констатувати такі:

- сировинний характер промислового виробництва;
- неоптимальна та диспропорційна структура промисловості України з переважанням у ній експорторієнтованих виробництв і недостатнім використанням потенціалу внутрішнього ринку;

- низький рівень державного фінансування внаслідок обмеженості бюджетних ресурсів;
- значний ступінь зношеності основних фондів;
- не усвідомлення протягом тривалого серйозності інвестиційних проблем як на рівні окремого підприємства, так і на рівні держави в цілому;
- значне сповільнення інвестиційних процесів у просив лому комплексу у зв'язку із світовою економічною кризою;
- високий рівень інфляції та тонізації економіки;
- нераціональне використання природних ресурсів.

Відтак, першочерговими заходами щодо активізації інвестиційної діяльності в промисловому комплексі України мають стати:

- розробка дієвих заохочувальних стимулів для підприємства проводити реінвестування прибутку;
- розроблення системи заходів щодо заохочення банків надавати інвестиційні кредити промисловим підприємствам;
- надання державних гарантій для отримання міжнародних кредитів підприємствами промисловості, що мають позитивну кредитну історію;
- нарощування експорту, насамперед високотехнологічного, освоєння нових ринків збуту, що дозволить зменшити залежність економіки від імпорту високотехнологічної продукції;
- розвиток спільного виробництва товарів на умовах кооперації;
- проведення спрощення процедури започаткування та ведення бізнесу іноземним інвесторам.

Розвиток ринкових відносин обумовлює необхідність додаткових наукових досліджень проблем інвестиційного розвитку з метою вдосконалення існуючих і формування нових механізмів стимулювання залучення інвестицій. Тому важливим напрямом для подальшого дослідження може бути вироблення детальних практичних рекомендацій щодо активізації процесів інвестування у вітчизняний промисловий комплекс.

Література

1. Міністерство промислової політики України – Промислова політика України – Загальнодержавна цільова програма розвитку промисловості України на період до 2017 року (Проект) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://industry.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=57967&cat_id=57966.
2. Статистична інформація – Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
3. Основні тенденції соціально-економічного розвитку України за 2010 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.pr.lg.ua/speech/3807-osnovni-tendenciyi-socialno-ekonomichnogo.html>.
4. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент: Учебный курс / И.А. Бланк – К.: Эльга-Н, Ника-Центр. – 2001. – 448 с.
5. Захарін С. Інвестиційне забезпечення відтворення основних фондів // Економіка України / С. Захарін // – 2007. – № 4. – С. 43–51.
6. Гунько Н.О. Аналіз джерел фінансування інвестиційних потреб / Н.О. Гунько / Збірник наукових праць „Менеджмент”. – 2010. – №13. – С. 229–238.
7. Губарь Е.В. Удосконалення методів управління інвестиційною діяльністю підприємств харчової промисловості: Автореферат дис. канд. ек. наук: 07.03.2007./ Нац. ун-т харч. тех.-гій. К. – 2007 – 35 с.
8. Розвиток промислового потенціалу України в процесі післякризового відновлення / О.В. Собкевич, А.І. Сухоруков, В.Г. Савенко [та ін.]; за ред. Я.А. Жаліла. – К.: НІСД. – 2010. – 48 с.
9. Гулько Л.Г. Інвестиційний клімат та інвестиційна привабливість регіонів: фактори формування та сучасні тенденції розвитку Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України / Л.Г. Гулько. – 2010. – №1. – С. 84–91.

УДК: 330.341.1

ГАВРИЛЮК Р.П.

Інститут економіки та менеджменту НАУ,
кафедра міжнародної економіки, аспірант

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК ТА МІСЦЕ МІЖНАРОДНОГО ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ В ЦЬОМУ ПРОЦЕСІ

***Анотація.** В статті досліджені проблеми розвитку інноваційних систем національних економік, їх характерні риси та тенденції. Проведено аналіз динаміки інноваційних процесів, місця трансферу технологій і інноваційної діяльності у економічному зростанні країн, виявлено раціональні напрями використання переваг міжнародного науково-технічного трансферу. Обґрунтовано рекомендації щодо налагодження інноваційного процесу та його активізації.*